

PATAKMENTI TÁJAK ALAKÍTÁSA TÁJÉPÍTÉS SZEMMEL

OF CREEKSIDE LANDSCAPE MANAGEMENT THROUGH THE EYES OF A LANDSCAPE ARCHITECT

SZERZŐ:

BÁTHORYNÉ NAGY ILDIKÓ RÉKA

TÁJÉPÍTÉSZ kutatóként a patakok rendezésének tájépítészeti feladataival foglalkozom, elsősorban a helyreállítás lehetőségeit vizsgálva. A nemzetközi szakfolyóiratok az elmúlt 20-30 évben számos megvalósult vagy előirányzott külföldi vízfolyás-helyreállításról számoltak be. Gondoljunk csak a városmarketing eszközeivel világszerte népszerűsített szöuli *Cheonggyecheon* vízfolyás helyreállítására (1. és 2. kép) vagy a bécsi *Wienfluss* (3. és 4. kép) revitalizációs programjára. A főként városi környezetben futó vízfolyások helyreállítási programjai az ökológiai állapot javításán túl jelentős műszaki infrastruktúra-fejlesztésre, a parti területek ingatlanfejlesztéseire és a vízfolyás menti zöldfolyosó kialakítására is irányultak. A legtöbb esetben ugyan a helyreállítás csak részlegesen valósult meg, de ez nem von le a helyreállított szakaszok településszerkezeti-táj-szerkezeti szerepének erősödéséből, a rendezési munka fontosságából.

Természetesen van néhány hazai „fecske”, mint a miskolci *Szinva-patak* egy rövidke belvárosi szakaszának átalakítása¹ (5. kép), vagy a szentgothárdi *Lahn-patak* külterületi szakaszának rendezése (6. kép), de egyelőre ezek a fajta beruházások nálunk még mindig ritkaságszámba mennek. Tanulmánytervek ugyan születnek, de ritkán jutnak el a megvalósításig (8. kép). Miért? Ebben a cikkben néhány olyan sajátosságról írnék, amelyek véleményem szerint jelenleg meghatározzák a patakok dominálta tájrészletek hazai fejlődését, alakítását és a tájépítész szerepét a folyamatban.

A PATAKMENTI TÁJ HAZAI ALAKULÁSA

A patakmenti táj szerkezetét természetes folyamatok és az emberi tevékenység folyamatosan formálja. Alakítása a történelmi időkben jóval a folyók és folyóvölgyek rendezése előtt megkezdődött, mivel a kisebb méretű medreket és partot alacsonyabb technikai felkészültséggel is

1. Az említett *Szinva-part* környezetrendezési terveit Dobai Sára táj- és kertépítésmérnök készítette.

1	4
2	5
3	6

1. kép:
A Cheonggyecheon vízfolyás helyreállított belvárosi szakasza Szöulban (FOTÓ: VERESS FLÓRIÁN, 2006.)

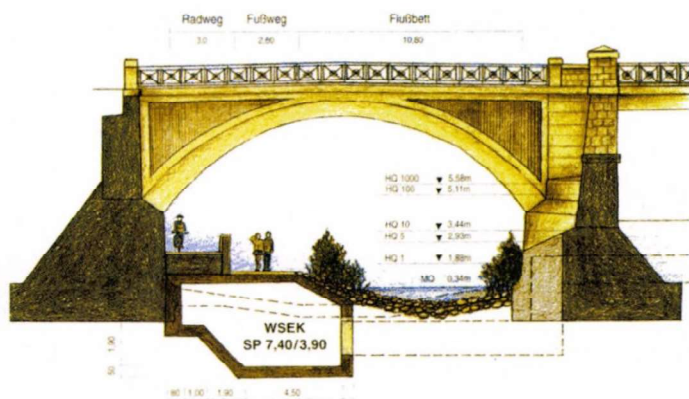
2. kép:
A Cheonggyecheon vízfolyás kiszabadított külterületi szakasza (FOTÓ: VERESS FLÓRIÁN, 2006.)

3. kép:
A Wienfluss a bécsi Stadtpark-ban (SZERZŐ FELVÉTELE, 2006.)

4. kép:
A Wienfluss tervezet városi keresztelvénye a csatorna főgyűjtővel (FORRÁS: LADINIG, G. (SZERK.) (1993): DER NEUE WIENFLUSS-NATUR UND TECHNIK IM EINKLANG. BÉCS VÁROS ÖNKORMÁNYZATA. P. 35.)

5. kép:
A Szinva-patak rövid, felszínre hozott szakasza (FOTÓ: KISS RITA, 2006.)

6. kép:
A Lahn-patak helyreállított szakasza a vizes élőhelyekkel, az építést követő évben (A SZERZŐ FELVÉTELE, 2005.)

7

7. kép: A Hosszúréti-patak külterületi mellékága, út menti vízvezető árokként rendezve (SZERZŐ FELVÉTELE)

a hasznosításnak megfelelően tudták alakítani és fenntartani. A dunántúli hegy- és dombvidéki patakokon már a rómaiak is végeztek vízrendezési munkákat. A római vízrendezés örökségét, a malomcsatornákat és völgyzárógátas tározókat a Kárpát-medencében letelepedő népek egészen a XX. századig megőrizték, néhányuk a mai tájszerkezetben is fellelhető². A XVII-XVIII. századra jellemző nagyszabású folyó- és tószabályozással párhuzamosan a patakszabályozás is elindult. A vezetékes ivóvízhálózat fokozatos kiépülésének köszönhetően „leapadt” a patakok vízszolgáltató szerepe. A XIX. századtól, de jellemzően a XX. század második felétől a víz- és parthasználat fokozatosan átalakult: a közvetlen használat szerepe csökkent, a patak völgyben megjelentek a pataktól független tájhasználatok, a közvetett vízhasználatok előtérbe kerültek. A XX. század végére a fokozott szuburbanizáció miatt megnőtt a települési táj aránya, egyre több területet foglalnak el a patak völgyekben a vonalas műszaki infrastruktúrák dominálta tájrészletek (pl. a Fővárosi Agglomeráció patak völgyei, Hosszúréti-, Rákos-, Benta-, Csömöri-patak stb.). Városias környezetben a parthoz csatlakozó beépítésre szánt területeknek nincs kapcsolata a vízfolyásparttal. A beépítésre

nem szánt területek közül jelentős a vízgazdálkodási, a közlekedési és a közműterületek (pl. légvezeték, csatorna-, víz- és gázvezeték) aránya. Kevés a közterület és még kevesebb a csatlakozó közhasználatú zöldfelület, így a patakpart megközelítése térben korlátozott.

A XXI. századi vízhasználatot illetően a közvetett vízadó és vízvezető szerep a legjellemzőbb. A vízhasználatok átalakulása magával vonta a patakmenti táj tájszerkezetének megváltozását is, főként a települések belterületén és a szántóterületeken. Miután a patak vize közvetlenül nem hasznosul, a közelmúlt partrendezései során a vízszint elérése, a meder megközelítése már nem volt szempont, kiemelt szemponttá vált viszont a vizek gyors elvezetése és az árvízbiztonság megteremtése (7. kép). A rendezést követően ma állandósított és stabilizált medrek, csökkentett és átalakított árterek, árvízvédelmi és vízkormányzó művek a jellemzőek. Így a településeken és a szántóföldek közt futó patak természeti tájlemből egy, *a környezetétől elszigetelt, mesterségesen kialakított és fenntartott vonalas műszaki infrastruktúra elemmé, nyílt vagy zárt csatornává alakult át, ami mind a hasznosítását, mind a kialakítását, mind a tájképi megjelenését a mai napig meghatározza.*

A HELYREÁLLÍTÁS ÚJRAFELFEDEZÉSE

A fenntarthatóság gondolatának urbánus válasza a tengerentúli és európai városfejlesztési teóriák és gyakorlat által jellemzett „*Fenntartható Város*”, amelynek egyik alapvető tényezője a *rehabilitáció*³, a városban lévő természeti tájlemek helyreállítása⁴. A Fenntartható Város megvalósításának eszközeként ezért külön figyelmet kap a patakhelyreállítás. Különösen a nagyobb mértékű rendezést elszenvedett és folyamatos intenzív karbantartást igénylő, kedvezőtlen környezeti állapotú városias, kertvárosias és szántóföldi patakszakaszok helyreállítása került előtérbe. A patakhelyreállítások indokát nemcsak településökológiai fontosságuk újrafelfedezése⁵ adta, hanem a patakpartok városszerkezeti szerepe is. Mann⁶ 1988-ban kelt cikkében Észak-Amerika városi vízpartjainak reneszánszáról tudósít, ahol a patakpartok a városi zöldfelület-fejlesztési programok gerinc-területei. A patakmeder és a parti területek megújulása a jelentős zöldfelületi ellátottságú városokban is a rekreációs folyosók (urban greenway) fejlesztése keretében valósult meg⁷. A városi és a külterületi patakszakaszok helyreállítását is magában foglaló zöldfolyosó vagy „zöldút” (greenway) hálózat a

település és a környező táj közötti funkcionális, ökológiai és látvány-kapcsolat megteremtésének eszköze⁸. Ökológiai indíttatású zöldhálózat-fejlesztésről számol be *Bueno, Tsihrintzis és Alvarez*⁹ a dél-floridai *greenway* tervezése kapcsán, ahol elsődleges céljuk volt a sziget-biogeográfiai és tájökológiai elvek alapján a fragmentálódott, értékes élőhelyek összekötése és a vizes élőhelyek helyreállítása. *Schwartz*¹⁰ azonban a komplexitás mellett érvel, aki szerint az élőhelymegőrzési, a rehabilitációs és a rekreációs területeket egyaránt integráló és összekötő zöldfolyosó kialakítása a sikeres fejlesztés záloga. A részletbeli különbségek ellenére jól körvonalazható a városi (települési) patakszakszok megújulása és a szabadtérfejlesztési elképzelések közötti szoros kapcsolat.

A nemzetközi kisvízfolyás-helyreállítás kutatásához és a projektek adminisztratív, informatív és finanszírozási háttéréhez nyújtanak segítséget a különböző non-profit államigazgatási és alapítványi szervezetek¹¹. Az Európaszerte létező „rehabilitációs központok” feladata elsősorban a helyreállítási programok összefogása és koordinálása mellett az adatbázis építése és széleskörű hozzáférhetőségének biztosítása. A gyakorlati tapasztalatok és a kutatási eredmények ütköztetésének megfelelő fórumot biztosítanak nyílt internetes portálok működtetésével és konferenciák¹² szervezésével.

Az ökológiai szemléletű vízgyűjtő-gazdálkodás és vízfolyásrendezés hazánkban sem új keletű, már *Hazslinszky*¹³ 1969-ben megjelent cikkében a vízmenti tájgondozásról írva kiemeli a vízgyűjtő ökológiai tulajdonságainak figyelembevételét, a biológiai partvédelem előnyeit, a műtárgyak tájbaillesztésének fontosságát. Ezek az elvek azonban háttérben maradtak annak ellenére, hogy a tudományos kutatás periodikusan megjelenő publikációval¹⁴ mindig felhívta erre

2. A szabályozott patakokon létesített jelentősebb római kori malomcsatornák a II. világháború végéig malmokat hajtottak, valamint vizüket öntözésre használták (pl. szombathelyi Gyöngyös-patak, Császár-víz). Római kori völgyzárógátas tározó helyén áll a mai Pátkai-tározó. *Ihrig D. (szerk.) (1973): A magyar vízszabályozás története. Budapest: Országos Vízügyi Hivatal. 398 p.*
3. *Lukovics T. (2001): A posztmodern kor városépítészetének kihívásai. Pallas Stúdió, Budapest. p. 193. és Meggyesi T. (2005): A települési környezet átalakulása. pp. 161-189. In: Finta J. (szerk.) (2005): Épített jövőnk. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai Tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián (tanulmánykötet). MTA Társadalomkutató Központ. Budapest. p. 333.*
4. *Schauman, S. és Salisbury, S. (1998): Restoring nature in the city: Puget Sound experiences. Landscape and urban planning. 42:287-295.*
5. *Bolund, P.-Hunhammar, S. (1999): Ecosystem services in urban areas. Ecological Economics. 29:293-301.*
6. *Mann, R.B. (1988): Ten trends in the continuing renaissance of urban waterfronts. Landscape and urban planning. 16 (1-2):177-199.*
7. *Lindsey, G. (1999): Use of urban greenways: insights from Indianapolis. Landscape and urban planning. 37: 147-157.*
8. *Almási B. (2006): Zöld (?) mustra – kalandozás a definíciók dzsungelében. 4D 1(2):3-12.*
9. *Bueno, J.A. – Tsihrintzis, V.A. – Alvarez, L. (1995): South Florida greenways: a conceptual framework for ecological reconnectedness of the region. Landscape and urban planning. 33(1-3): 247-266.*
10. *Schwartz L.L.B. (szerk.) (1993): Greenways- A guide to planning, design and development, Island Press, Washington D.C.*

11. A brit *River Restoration Center* (Víz-folyás-helyreállítási Központ) a kilencvenes évek közepén alakult, a fenntartható vízgazdálkodás megvalósítását segítő információs és tanácsadó független nemzeti intézmény. A német Bundesamt für Naturschutz, BfN (Szövetségi Ügynökség a Természetvédelemért) állami szervezetként tanácsadóval, ezen túl programok és tervezési folyamatok koordinálása kapcsán irányítja a vízfolyás-helyreállítási tevékenységeket (BfN 2002).
12. Évek óta rendszeresen megrendezésre kerül a városi vizek helyreállításával foglalkozó kutatók és tervezők, valamint döntéshozók és civilek európai konferenciája (Urban River Rehabilitation Conference, URRC).
13. *Hazslinszky T. (1969): Vízmenti tájgondozás. Vízügyi Közlemények 1: 120-128.*
14. A *Vízgazdálkodás és Környezetvédelem* című folyóirat hasábjain *Szarvas Ferenc* és *Papp Ferenc* 1976-tól megjelenő cikkei, valamint a *Hidrológiai Közlönyben* a '80-as évektől, főleg *Kalicka László* publikációi jelzik a környezettudatos gondolatok folyamatos jelenlétét.

a figyelmet. A rendszerváltás után és az EU-csatlakozás előtt, az 1990-es évek első felétől érzékelhetően hazánkban is érzékelhetően nőtt az érdeklődés a kifejezetten környezetvédelmi és ökológiai indíttatásból készült patakrendezésre irányuló tervek, programok iránt. Ez nemcsak a hazai patakok szembeütően kedvezőtlen környezeti állapotával, hanem a nyugat-európai trendek szabaddal áramlásával és finanszírozási források elérhetőségével is magyarázható.

VAJON MIÉRT NEM?

Ilyen előképeket látva sokunkban felmerülhet a kérdés, ha ez tényleg nemzetközi trend, miért nem találkozunk a patak-helyreállítás szakfeladataival itthon. A hazai patakmenti táj állapota nem különbözik a helyreállítást propagáló más országokétól, akkor mégis, hol vannak a patak-helyreállítás kezdeményezői, hol vannak a programok, tervpályázatok, projektek? A tájépítész miért nem találkozik ilyen tervezési feladattal? Ha vannak is ilyen munkák, miért maradunk ki mindebből?

PATAK-HELYREÁLLÍTÁS A TERÜLETI TERVEZÉSBEN

Hazánkban a vízügy szerepe meghatározó, szervezeti háttere erős, amelyet a Kárpát-medence hidrológiai és vízrajzi adottságai tesznek a mai napig indokoltá. Az elmúlt bő 150 évben ennek megfelelően épült ki a vízügyi kutató szervezetek, hatóságok, igazgatóságok és a fenntartó-kezelő szervek rendszere. A vízügy a területi tervezésben is igen fontos szerepet játszik. A felszíni vízhalmozatot elemei, így az országos jelentőségű és a vízügyi igazgatóságok által kezelt kisvízfolyások tervezése a vízügy fennhatósága alá rendelt feladat. (Ez korántsem indokolatlan, ha a patakok árvízi és eróziós kártételeit tekintjük.) Mivel a

patak-helyreállítás jelenleg a vízügy feladatkörébe tartozik, ezért elsősorban hidrológiai-hidraulikai szempontoknak kell megfelelni a tervezése és kivitelezése során. Maga a helyreállítás általában mélyépítési tervezés, hiszen döntő részben különböző vízjogi engedélyek megszerzésére és az engedélyben foglaltaknak megfelelő műszaki tartalom kivitelezésére irányul. A tervek többségében (közmű)hálózattervezésre emlékeztető munkarészekkel találkozunk. A beruházáshoz esetleg szükség van fakivágásra, ilyenkor fakivágási, favédelmi és fapótlási terv is előfordul. A patakmenti táj döntően vízjogi műszaki engedélyek, tervek mentén alakul, és a kezelők is hasonló műszaki előírásoknak megfelelően végzik a fenntartási munkákat. A tervezést döntően vízépítő mérnökök koordinálják és végzik (kivéve a fakivágás-fapótlás tervezése, erre kérnek fel szaktervezőt).

Alapvető problémának vélem, hogy a (táj)építészeti minőség ebben a folyamatban nehezen számonkérhető. A jelenlegi szabályozásban a tervező magasépítési (építészeti minőséget tükröző) engedély megszerzésére nincs kötelezve, így sem az építési hatóság, sem az építészeti tervtanács nem tudja számonkérni a tervtől és a létesítőtől a tájbaillesztést. A vízjogi létesítést kiszolgáló tervek funkcionális, ökológiai és esztétikai tájbaillesztéssel foglalkozó munkarészeket – mivel erre semmilyen jogszabályi kötelezés nincsen – nem is tartalmazzák, erre többnyire a tervezés léptéke sem ad lehetőséget. (A helyszínrajzok alkalmazott léptéke 1:10000 és 1:1000, ahol a patak és a partja 1 vonal, vagy jó esetben egy néhány milliméter széles sáv.) Ez elsősorban belterületi patakszakaszok átalakításánál ellentmondásos, különösen akkor, ha településképi szempontból kiemelkedően értékes településrész patakmedrének átalakításáról van szó. Ilyen környezetben akár egy új kapuzat vagy homlokzatzdísz megjelenése hónapokig fenntarthatja a hatóságok és a tervtanács

cok érdeklődését, de a településképi döntően meghatározó vízfolyás medre és partja úgy újul meg, hogy a településképi vizsgálat még csak nem is része a tervkidolgozásnak (tisztelőt a kivételnek, a már említett Szinva-patak átalakításakor). Ha az építési hatóság vagy a területileg illetékes tervtanács mégis úgy érzi, ennek a folyamatnak a megítélése az ő hatásköre, erre – bár a józan ész ezt diktálja – nemigen van jogalapja.

Tehát, szomorúan összegezve, a jelenlegi tervezési folyamatban – magasépítési vagy építészeti engedély hiányában – nincs kötelezés tájépítész szakember bevonására. Így, ha adódik is patak-helyreállítási tervezési feladat, csak a tulajdonosok, a kezelők, a megbízó(k), a tervezők, az engedélyezők és a szakhatóságok hozzáállásától, tájékozottságától függ, hogy bevonnak-e tájépítészt a tervezői csapatba. Így nem csoda, hogy ritkán talál el tájépítészt ilyen tervezési felkérés. Ha pedig eltalálja, a szerepe, a megfelelőségi köre is bizonytalan, hiszen az egyeztetéseken kiegészítő munkarészként veszik figyelembe a tájba illesztési javaslatokat, mivel azok nem képezik a szorosan értelmezett vízjogi engedélyezés részét.

A TERVEZÉSI FELADAT, A TERVEZŐI CSAPAT

Egy patak völgy rendezése kapcsán sokszorosára növeli a feladatokat az a tény, hogy a vízgyűjtő általában több közigazgatási egységet és számos szakágat (vízépítő, közműtervező, közlekedéstervező, építész, tájépítész, biológus, hidrológus, geomorfológus kutatók stb.) is érint. Így a patak-helyreállításra irányuló törekvések hamar lecsillapodnak, a bonyolult, szerteágazó és időfaló tervezési-engedélyezési-egyeztetési folyamat miatt. A bizonytalanságot fokozza, hogy ilyen tervezési folyamatra nincsen bevezetett, a jogszabályi háttérrel is harmonizáló tervezési menet. Kérdéses továbbá, hogy egy ilyen

szerteágazó, de összefüggő – mélyépítési és magasépítési feladatokat magába foglaló – tervezési folyamatnak a generáltervezési feladatai vajon melyik szakágat illetik. A jelenlegi gyakorlat szerint az építőmérnöki szakágak egyike viszi generáltervezőként a „revitalizációs” munkákat, hiszen a jogszabályok is építőmérnöki tervezői jogosultsághoz kötik ezt a tervezői folyamatot.

A POLITIKAI ÉS JOGSZABÁLYI HÁTTER ELLENTMONDÁSAI

Az országos vízgazdálkodási politika – a közös minisztérium ellenére – külön van választva a környezet- és természetvédelmi, valamint a területfejlesztést meghatározó politikáktól. Ez a különválasztás az országos szintű programok kidolgozásában, azok ütemezésében, valamint a törvényi szabályozásban is jelentkezik. A magyar vízgazdálkodás intézményrendszere, illetve a tervezőifenntartói működés alapvetően megfelelő az új típusú vízgazdálkodás elveinek és módszereinek befogadására¹⁵. A harmonizáció elsősorban mégis az átfogó programok és országos érvényű megalapozó jogszabályok tekintetében látszik¹⁶. Amíg törvényi szinten még jelen van az integrációs szándék, addig a végrehajtási rendeletek már jóval korlátozottabb lehetőséget kínálnak a különböző érdekek érvényesítésére. Egy konkrét példára hívnám fel a figyelmet:

Az 1996.LIII. törvény a természet védelméről kimondja, hogy „a vízfolyások... természetközeli állapotú partjait – a vizes élőhelyek védelme érdekében – meg kell őrizni és a vízépítési munkálatok során a természetkímélő megoldásokat kell előnyben részesíteni.” Sajnos a törvény csak az eleve természetközeli állapotban lévő, vagy természeti területen található vízfolyásokról rendelkezik, kiegészítve a vízfolyás, vagy vizes élőhely partvonalától számított 50 m-en belüli építési tiltás-

sal. Ugyanakkor a törvény a meglévő épületekre, műtárgyakra, a vízfolyások belterületi szakaszaira, és egyáltalán, a természetközeli állapotúnak nem nevezhető, de ökológiai szempontból még nem visszafordíthatatlan állapotú, a helyreállításra jó adottságokkal rendelkező vízfolyásokra nem vonatkozik. Így ezek a vízfolyáspartok a leginkább veszélyeztetettek a beépítések által. Az általános tájvédelemről rendelkező fejezet sem fektet megfelelő hangsúlyt a vízrendezések által megváltoztatott területek rehabilitációjára. A vízgazdálkodási törvény végrehajtási rendeleteinek egyike a 46/1999 (III.18.) sz. kormányrendelet, ami többek között a vízfolyások parti sávját definiálja és szabályozza az ott folytatható tevékenységeket. Parti sávba a rendelet szerint – a Dunát, a Tiszát, a Bodrogot és a Körösöket leszámítva – a vízfolyás mindkét oldalán a partéltől számított 6 méter széles sáv tartozik. Ugyanezen rendelet szerint a parti sávban általában csak gyepgazdálkodás folytatható és tilos mindennemű növényzet, pl. fák telepítése, amely akadályozhatja a szakhatósági feladatokat (pl. medertisztítás, mederkotrás, uszadékeltávolítás) elvégzését. Ilyen szabályozás mellett a természeti területnek nem minősülő területeken található vízfolyásmedrek és partok rehabilitációjakor nehezen keresztülvihető a patakparti magaskórós vagy fásszáru élőhelyek helyreállítása vagy bármiféle fásítás.

A KÖZPONTI KOORDINÁCIÓ LAZULÁSA, AZ ÖNKORMÁNYZATOK SZEREPÉNEK ERŐSÖDÉSE

A rendszerváltás óta nincs központi irányítású tervkoordináció, és csak az EU VKI elfogadásával vannak újra jogszabállyal kötelezően elrendelt vízgazdálkodási tervek, alapvetően nincs kötelező koordinációs rend. A települési önkormányzati rendszer helyreállításával megnövekedett az önkormányzati

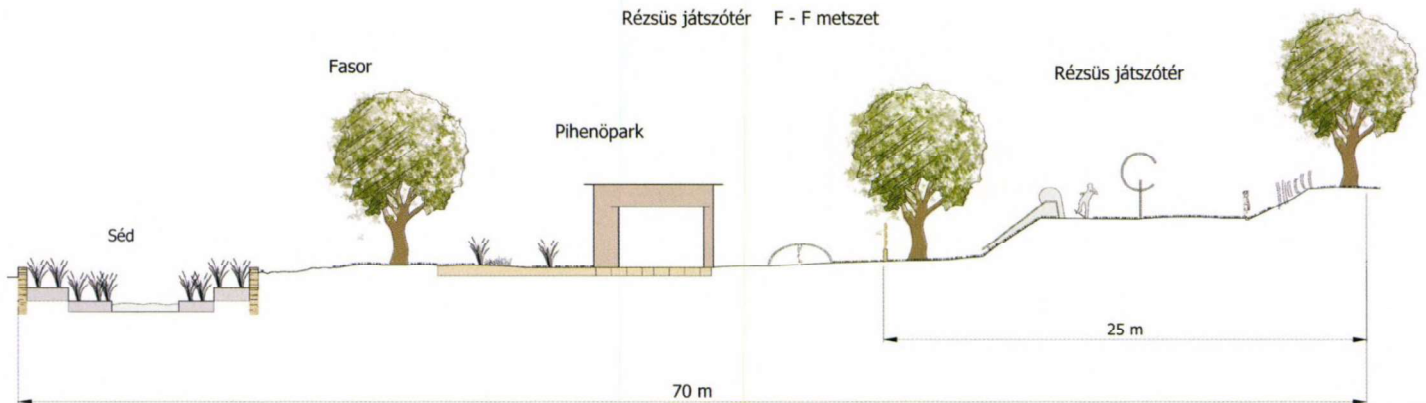
15. Reich Gy. - Simonffy Z. (2002): Az integrált vízgazdálkodást támogató magyarországi intézményrendszer. *Vízügyi Közlemények* 84 (3): 411-441.

16. Hajós B. (2000): A vízgazdálkodás országos koncepciója 2000-2015. *Öko* 11 (1-2): 1-45.

8. kép:

Metszetrészlet a 'Kolostorok és kertek a Veszprémi Vár tövében' című projekt zöldfelület-rehabilitációs tanulmánytervből, javaslatok a

Veszprémi-Séd mederalakítására, A.D.U. Építész Iroda Kft., 2005. (SZERZŐ TERVRAJZA)

döntés- és szerepvállalás súlya, ami a rendezési célok, feladatok szétdarabolódását eredményezte. A kedvezőtlen helyzetet fokozza az önkormányzatok ilyen irányú szakmai felkészültségének, valamint a finanszírozásnak a hiánya.

A PATAKMENTI TÁJ RENDEZÉSE ELMARAD

A rendezés során a patak értelmezése a mederre korlátozódik, és a partvonalal lezárul. Ez az értelmezés alapvetően hibás, mert nem veszi tudomásul, hogy a patak a táj természeti tájalkotó eleme, amely más természeti és művi tájalemekkel kölcsönhatásban együttesen határozza meg a patakot körülölelő tájat. A hegy- és dombvidéki kisvízfolyásokhoz kötődő vízhasználatok és terület-használatok határozzák meg a patak völgyek egyedi tájszerkezetét. A vízfolyás állapota kihatással van a tájpotenciálra, alapvető tényezője a tájkarakternek, kultúrtörténeti és esztétikai érték hordozója. Így a helyreállításnál nemcsak a meder és a part figyelembevételére lenne szükség, hanem a patakmenti táj felélesztése lenne a feladat. Ezen túlmenően a mai szabályozás nem veszi figyelembe a folyók természetes fejlődése szempontjából alapvető sajátosságokat, azt, hogy minden vízfolyás dinamikusan változó rendszer, a mai keretek között azonban általában egy kívánatosnak tekintett állapot konzerválására törekszik. Sok esetben a kívánatosnak

tekintett állapot is inkább csak a társadalmi elvárások egy szegmensének próbál megfelelni. A patak-helyreállítás céljait az ár- és belvízbiztonság megteremtésével szemben továbbra is alárendelt szempontnak tekintik, holott ma már számos működő nyugat-európai példa bizonyítja, hogy a helyreállítás vízrendezési és tájrendezési eszközeivel az árvízbiztonság is növelhető.

KEVÉS FELSZABADÍTHATÓ TERÜLET, HOSSZÚ TERÜLETSZERZÉSI FOLYAMAT

Az előzőekben tárgyalt szemponttal ellentétben, hogy kevés a helyreállítás céljára felszabadítható terület, mivel a patak vízgazdálkodási területének megállapításakor az állandósított patakmeder és a fenntartási sáv képezte az alapot. Az egykori ártér többnyire nem állítható helyre, de gyakran zöldfelületi fejlesztésekre sincsen elég hely, a helyreállítás alaplétesítményeinek (pl. a folyamatos vízellátást biztosító tározók) létrehozására nincs lehetőség. Főként a városias, valamint a falusias és kertvárosias patakok esetében a patakpartig húzódnak a beépítésre szánt területek. Az árvíztől megóvandó építmények a patakparthoz közel, sok esetben az egykori ártéren helyezkednek el. A helyreállítás számára felhasználható csatlakozó közterület kevés. Ha van megfelelő terület, annak bevonása a patakmenti zöldfelületi fejlesztésbe nem mindig megoldható (pl. közműterületek,

közlekedési területek stb.). A települési önkormányzat élhet sajátos jogintézményekkel, hogy a helyreállításra területet szabadítson fel, de ez akár kártérítést is vonhat maga után, amire egyik önkormányzat sem szívesen vállalkozik. Ha volna megfelelő tér a helyreállítási munkákhoz, az adott esetben hosszan elhúzódó rendezési termódosításokat (területhasználat-váltás, övezeti átsorolás) és telekalakításokat vonhat maga után, ami megint csak időben elnyújtja és bizonytalanabbá teszi a folyamatot.

Véleményem szerint a patakmenti táj megújulásának és a nagyobb tájépítészeti részvételnek a feltétele, hogy a tervezés menetét meghatározó jogszabályi háttér nyisson a vízgazdálkodási érdekek mellett más érdekek hasonlóan erős érvényesítésére. Élőhely-helyreállítás és zöldfelületi fejlesztések nélkül nehezen tudok patak-helyreállítást elképzelni. A nyitás egyik első lépése lehet, ha a tervezési folyamatba egy magasépítési engedélyezési eljárás is beépül. Így talán a többi érdekekkel ütköztetve a tájépítészeti minőség, a funkcionális, ökológiai és esztétikai értelemben vett tájbaillesztés is számonkérhetővé, a tájépítészeti tervezés eszköztárát használva egyértelművé válik.

SUMMARY

OF CREEKSIDE LANDSCAPE MANAGEMENT THROUGH THE EYES OF A LANDSCAPE ARCHITECT

As a researcher I have been dealing with planning and design aspects of stream restoration. While its international practice has a long history and colorful publicity, Hungarian restoration examples are very few and special, basically without any landscape aspects. In this short article I looked after reasons why landscape architects have practically no role in the process, and also the reasons why Hungarian projects are controversial from ecological and aesthetic point of view.

Stream-side landscape of Hungary has been continuously under management for a long time. By the 20th century landscape became heavily modified. Present land use has no direct contact with the surface water and streams perform no direct interest to the inhabitants. Basically it serves a surface

water channel with rising extremity of flood and polluting events. Although a renaissance of restoration can be experienced all over the world, it still remained a simple water control question in Hungary. By analyzing the planning and design process and the legal background, besides many other reasons, we can point out the lack of a landscape aspect and therefore the lack of landscape architects in the planning system of the projects. Stream restoration is regulated as a technical infrastructural network plan without a concept of wetland habitats, green spaces, land use, scenic features, functional rebirth of streamside areas. National legislation does not set any landscape expectations, no architectural control of the process. Until landscape guidelines are not regulated as obligatory part of the planning process, it is difficult to gain an important role and experience for landscape architects in the complete restoration project. ©